

Aanrader 1.

Werk vanuit een educatief concept op onderwijs aan het jonge kind

Iedere school heeft er één: een visie op onderwijs. Schoolleiders en hun teams besteden met regelmaat veel tijd en moeite aan het gezamenlijk opstellen van een visie, omdat deze hen richting geeft en zorgdraagt voor verbinding. Maar ook de kans geeft zich te onderscheiden van andere scholen in hun directe omgeving. In dit proces wordt dan gebruik gemaakt van het beeld van ‘het schoolkind’ van 4 tot 12 jaar. In de praktijk zien we vaak dat dit te weinig concreet is beschreven voor onderwijs aan het jonge kind van 4 tot 6 jaar.

Van idee naar concept

Binnen het team leven allerlei ideeën over goed of slecht onderwijs aan jonge kinderen. In de gangen en teamkamers horen we vaak gesprekken over EDI bij kleuters, lange of korte kringen, grote of kleine kringen, het verloop van werklessen en opvallende problematieken die veel aandacht vragen, zoals kleuters die nog niet zindelijk zijn. Leerkrachten bespreken van nature veel met elkaar en wisselen kennis en ervaringen graag uit.

Ieder team bezit een rijke verzameling aan kennis en ervaringen. Toch is het vaak een hele klus om vanuit dit scala aan ideeën en opvattingen gezamenlijk te komen tot één visie op onderwijs. Voor het team liggen zowel inhoudelijke als procesmatige uitdagingen. Een voorbeeld van een inhoudelijke uitdaging is de keuze die je als school kunt maken ten aanzien van de visie: willen we als school één gezamenlijke visie op onderwijs of maken we de keuze om voor de onderbouw een eigen visie te hanteren die passend is bij de school? Er wordt vaak gekozen voor die ene gezamenlijke visie. In de praktijk zien we dat dit kan leiden tot onderbouwteams die het moeten doen met een te algemeen beschreven visie, die weinig handvatten biedt voor de vertaling naar de werkvloer van de kleuterklassen.

Wanneer je als IB'er je team uitnodigt in gesprek te gaan over een visie op onderwijs aan het jonge kind, is het verstandig eerst alle ideeën te verzamelen die de teamleden hebben rondom onderwijs aan jonge kinderen. Daarmee blijf je uit aannames van goed en fout. Vervolgens daag je hen uit om deze ideeën om te zetten naar een educatief concept. Want 'van idee naar concept' maak je de stap om ideeën te onderbouwen op basis van wetenschappelijke inhoud. Het **educatief concept** zet automatisch aan tot het maken van verschillende pedagogische en didactische keuzes. Dit is dus zowel inhoudelijk als procesmatig helpend richting het vormen van een visie.

Basiskennis

Van iedere leerkracht wordt na de afronding van de pabo dezelfde minimale competenties verwacht. Maar in de jaren die daarop volgen, lopen de verschillen snel uit elkaar. Het gevolg is dat binnen teams dikwijls een groep leerkrachten beschikt over basiskennis en een klein aantal leerkrachten gespecialiseerde kennishouders zijn. Als IB'er is het raadzaam de kwaliteit van deze basiskennis zo snel mogelijk te checken en er niet vanuit te gaan dat de gespecialiseerde kennishouder(s) de anderen wel voorziet van aanvulling op deze basiskennis. Deze kwaliteitscheck doe je aan de hand van doelgerichte groepsbezoeken en door het onderbouwteam gezamenlijk een educatief concept te laten opstellen.

Je wilt er natuurlijk op kunnen vertrouwen dat de basiskennis van het team voortdurend gevoed blijft vanuit de *collectieve intelligentie*. Deze is opgebouwd uit alle opgedane kennis en werkervaringen van de professionals die samen een team vormen. Echter, in de praktijk zien we dat teamleden door de waan van de dag praktische zaken goed met elkaar kunnen bespreken, maar dat zij te weinig oefening hebben gehad in het voeren van inhoudelijke gesprekken. In dat geval zul je dergelijke gesprekken actief moeten faciliteren en begeleiden.

Hoe beter een team in staat is om deze inhoudelijke gesprekken met elkaar te voeren, des te beter het vanuit de collectieve intelligentie de kaders van de basiskennis kan aangeven. Deze kaders worden gevormd uit ieder afzonderlijk teamlid dat verwoordt en daarmee dus kan verantwoorden waarom ze de dingen doet zoals zij ze doet. Vanaf dat moment kan het onderbouwteam onder andere toetsen of de schoolvisie volstaat en voldoende beschrijft wat de praktijk van de kleutergroepen raakt. Of dat er mogelijksterwijs een deel toegevoegd moet worden over onderwijs aan de jongste kinderen van de school.

Bij het vormen van een sterke visie op onderwijs aan jonge kinderen is het noodzakelijk dat zo veel mogelijk onderwijsprofessionals op school actief deelnemen aan het hele proces: van ideeën, naar concept, naar visie, zodat ook zij de visie volledig kunnen (uit)dragen.

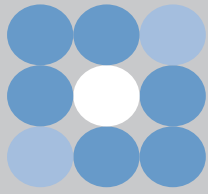
Kortom, voor we beginnen met het schrijven van zo'n visie is het raadzaam te starten met het opstellen van een **educatief concept**: de gezamenlijke database aan kennis rondom het leren van jonge kinderen.

Op basisschool Het Spoor heeft het onderbouwteam al meerdere schooljaren een concrete doelstelling: het opstellen van een gezamenlijke visie. De verschillende pogingen hebben tot op heden niets uitgehaald, want het onderbouwteam komt er niet uit met elkaar. De meningen lijken lijnrecht tegenover elkaar te staan, ondanks dat een groot gedeelte van dit team al tientallen jaren prima met elkaar samenwerkt. Toch krijgt het team wederom de opdracht tot een gezamenlijke visie te komen. De directe aanleiding is een interne audit waaruit is gebleken dat er grote verschillen zijn in zowel het handelen van de leerkrachten als de opbrengsten bij de kinderen. Het onderbouwteam heeft het moeilijk met deze opdracht en dit is ook logisch: het is namelijk een groep professionals die jaren zelfsturend heeft mogen werken. Zij hebben nooit als team hoeven te opereren en het ontbreekt hen aan oefening om deze opdracht in samenspraak op te pakken. Daarnaast heeft het team een samenstelling van oudgedienden en maar een paar startende en junior leerkrachten (2-6 jaar werkervaring). In de praktijk worden de oudgedienden uit ontzag en respect gevolgd. Toen dit team de kans kreeg vrijuit kennis en ervaringen te delen, ging de energie stromen. Door de gesprekken die de IB'er faciliteerde en actief begeleidde, kon zij uit de gedeelde kennis en ervaringen categorieën in onderwerpen aanbrengen en het team per onderwerp de weg wijzen naar relevante artikelen, boeken of scholingen. Dit zorgde ervoor dat bestaande ideeën werden herzien of juist bevestigd. Door deze kennis vast te leggen in een educatief concept en te bespreken met elkaar ontstond gaandeweg een werkwijze die gedragen werd door alle teamleden. Simpelweg omdat ze inzagen en konden doorvoelen wat het belang was van bepaalde keuzes.

TIPS:

Voorkom bekende valkuilen uit de praktijk

- Het bespreken van een visie is vaak zeer persoonlijk beladen. Verschuif daarom het gesprek van persoonlijk naar professioneel door steeds het kind en de data (wetenschappelijke kennis en/of opbrengsten vanuit audits) centraal te stellen: waar hebben onze kleuters het meeste baat bij?
- Herken waar de uitdagingen van jouw team liggen: is dat op het proces, op de inhoud of beide? En bepaal dan samen met hen de juiste aanpak.
- Doe geen aannames over de basiskennis van jouw team. Onderzoek dit!
- Wees transparant over de functies van een visie: betekenis gevend, richting gevend, verbindend, energie gevend, beoordelend/toetsend? Het team is zich hier soms onvoldoende van bewust en maakt wellicht met deze kennis vooraf andere keuzes. Andersom geldt dit trouwens ook. Wanneer je als school het belang van spelen onderstreept, voldoet 30 jaar oud spelmateriaal niet meer.
- Voorkom in een visiesessie het gebruik van containerbegrippen en ideologieën. Voordat je het weet, ga je dan van een vage Why naar een What en How die je onvoldoende kunt laden en dragen.
- Faciliteer naast de praktische bouwoverleggen ook tijd en ruimte voor inhoudelijke bijeenkomsten.

TOOL

Aan de slag met het educatieve concept

- Inventariseer de basiskennis en ontwikkelbehoefte van het onderbouwteam. Deze inventarisatie is het meest valide aan de hand van een meer of minder uitgebreide interne audit. Zo zijn er goede *kijkwijzers* ontwikkeld voor het afnemen van een audit. Deze kun je op maat inzetten of in hun geheel benutten. Een goede kijkwijzer heeft een uitgebreide literatuurlijst.
- Organiseer kennissessies rondom onderwerpen als: het kleuterbrein, executieve functies, werken vanuit betrokkenheid, directe instructie en de betekenis van spel en spelen. Afhankelijk van het team en de door jouw geïnterviewde ontwikkelbehoefte kan de vorm van de sessies verschillen. Het kan nodig zijn dat jullie iemand per onderwerp inhuren voor aanvullende scholing of dat een gespecialiseerde kennishouder binnen het team de sessie vormgeeft.
- Besteed na elke sessie voldoende tijd om gezamenlijk tot een conclusie te komen en leg deze vast in het educatieve concept van jullie school.

De gouden regels van elke audit of groepsbezoek aan de hand van een kijkwijzer:

- **Opzet:**
Zijn de juiste (beleids)documenten op school aanwezig en hoe wordt het onderwijs aan jonge kinderen daarin besproken? Zijn de documenten compleet en recent? In de volgende Aanraders worden praktische checklists gedeeld die hierbij helpend kunnen zijn.
- **Bestaan:**
Kent iedereen het beleid en de visie? Wordt deze gedragen door alle teamleden en kunnen zij deze verwoorden?
- **Werking:**
Wat zie je nu in de praktijk terug van die documenten? Oftewel: hoe verhouden het educatief concept en de visie (de systeemwereld) zich tot de werkvloer (de leefwereld)?

Van educatief concept naar visie en werkwijze

Om van educatief concept naar visie te komen moet je kunnen vertellen wat het educatief concept betekent voor jullie onderwijspraktijk. Daarbij is het helpend om praktische richtvragen te stellen die uitnodigen tot concrete antwoorden. Hieronder volgt een aantal voorbeelden.

Wat betekent het educatief concept voor wat ik de kinderen zie doen:

- Hoe lang en vaak zitten de kinderen van groep 1 of 2 in de kring?
- Welke betrokkenheid mogen we van hen verwachten in kringen?
- Zien we de kinderen spelen of werken, of combineren we beide afhankelijk van ontwikkelingsleeftijd? Hoeveel zien we hen spelen of werken?
- Hoe gaan de kinderen met elkaar om? Wat verwachten we van hun sociale vaardigheden?
- Wat verwachten we van de zelfredzaamheid van kinderen?
- Zijn de kinderen het grootste deel van de tijd binnen of buiten?

Wat betekent het educatief concept voor wat ik de leerkracht zie doen:

- Maakt de leerkracht gebruik van een tweede en derde pedagoog (de andere kinderen en de omgeving)?
- Zit de leerkracht regelmatig stil om te observeren of loopt zij servicerondes om te begeleiden?
- Werkt de leerkracht doelgericht of activiteitgericht en kan men het verschil duiden?
- Is er een verschil in leerkrachtgedrag binnen of buiten?
- Hoe verzamelt de leerkracht data?

Wat betekent het educatief concept voor het spel en de speelleeromgeving:

- Zien we de speelleeromgeving als didactisch verlengstuk van de leerkracht? Welke keuzes maken we dan wel of niet?
- Is het niveau van de speelleeromgeving van voldoende kwaliteit? Waar baseren we dat op?
- Kunnen we in het spelgedrag van kinderen ontwikkeling observeren? Hoe doen we dat?
- Kunnen we kinderen uitnodigen tot spel en zijn er voldoende spelmogelijkheden? Hoeveel bieden we er minimaal en waarom?

Wat betekent het educatief concept voor de doorgaande lijn van kinderopvang, naar groep 1-2, naar groep 3:

- Zorgen we voor een warme overdracht? Wat mogen we van een overdracht verwachten? Welke informatie behoort tot de warme overdracht?
- Sluiten we pedagogisch en didactisch voldoende aan op de vervolgfases? Kennen we elkaars werkwijze voldoende?
- Hoe zorgen we samen voor een doorgaande lijn? Welke vraagstukken moeten we dan samen oppakken?

Wat betekent het educatief concept voor het cyclisch werken:

- Hoe houden we zicht op de ontwikkeling? Toetsen wij wel of niet? Hoe verzamelen wij data?
- Hebben we helder wat de kinderen moeten leren en hoe ze dat het beste leren? Hebben we daar een gezamenlijke mening over?
- Hoe willen we werken? Handelingsgericht vanuit een beredeneerd aanbod of methodisch?
- Hoe plannen we de schooldag en dragen we zorg voor een rijk aanbod?
- Op welke momenten evalueren we de dag, de periode en het schooljaar?

Wat betekent het educatief concept voor de ouders van onze school:

- Hoe zorgen we ervoor dat ouders onze werkwijze kennen en begrijpen?
- Op welke momenten informeren wij hen over de stand van zaken rondom hun kind?
- Welke informatie verschaffen wij ouders over thema's, doelen en activiteiten?

Wat betekent het educatief concept voor kinderen met extra ondersteuningsbehoeften:

- Kunnen we kinderen met leer- of gedragsproblematieken voldoende bieden? En wat bieden we hun dan concreet?
- Hoe zorgen we dat de aandacht evenredig verdeeld blijft tussen de kinderen met extra ondersteuningsbehoeften en de reguliere groep?
- Hebben we helder welke acties door wie kunnen en dienen te worden genomen? Welke zorgvraag ligt bij wie?

Deze richtvragen zijn slechts een voorbeeld. Afhankelijk van de populatie en situatie van jouw school zullen er aanvullende vragen bijkomen of door gebrek aan relevantie vragen afvallen.

Wat betekent het educatief concept voor:

Bron: www.edux.nl

Na afloop van een scholing rondom 'breinwerking en het jonge kind' heeft het onderbouwteam van basisschool De Parel gezamenlijk besloten hun educatieve concept uit te breiden. Een van de toevoegingen omvat de bevindingen van een neurologisch onderzoek. Dit onderzoek concludeert dat kinderen tussen 5 en 6 jaar gemiddeld 5 tot 8 minuten hoog betrokken nieuwe kennis en vaardigheden kunnen leren via directe instructie. Het team besluit daarop aan hun visie toe te voegen dat zij het belangrijk vinden dat al het onderwijs aan jonge kinderen breinvriendelijk is. Vanuit deze visie heroverwegen zij de planning van hun dagen, maar ook de wijze waarop zij doelen in (grote en kleine) kringen en tijdens werklessen aanbieden en voor hoe lang. Een aantal zaken die zij hebben aangepast op een rij:

- De dagstart: welke liedjes en rituelen zijn functioneel en welke nemen eigenlijk te veel tijd en daarmee ook energie in beslag?
- De eerste ochtendkring: na de dagstart plannen ze enkel een vervolgactiviteit in kleine kringen. De grootste groep kinderen gaat na afloop van de dagstart zelfstandig aan het werken en spelen.
- De groep die de meeste kinderen met beweegdrang heeft, gaat na de dagstart direct buiten spelen.
- Doelgerichte leerkrachtgestuurde activiteiten in kringen of tijdens het werken en spelen duren maximaal 5 tot 10 minuten.

Voor sommige leerkrachten was dit enorm wennen, het is nu eenmaal comfortabel om te doen wat je altijd deed. Dit team vond veranderingsbereidheid bij het uitbreiden van de basiskennis en wilde en kon deze direct vertalen naar de praktijk van alledag.

Samenvatting

In deze Aanrader hebben we het belang van een sterk educatief concept voor onderwijs aan jonge kinderen besproken. Iedere school heeft een eigen visie op leren. Of deze visie ook volstaat voor het onderwijs aan de allerjongste kinderen van de school, kan het team toetsen aan de hand van een educatief concept voor onderwijs aan het jonge kind. Een educatief concept is een database met (wetenschappelijke) kennis en ervaringen. Een team kan zijn eigen educatieve concept opstellen, waarbij het bouwt aan de basiskennis en gebruikmaakt van de collectieve intelligentie van alle betrokken onderwijsprofessionals. Op sommige scholen leeft het educatieve concept voor jonge kinderen naast de algemene visie van de school. De meeste scholen gaan echter over tot het uitbreiden van hun visie met een gespecificeerde visie op onderwijs aan jonge kinderen.

Meer lezen?

Bestel het boek op
instondoboeken.nl

Op 11 maart 2026 zijn Anouk Brouns en Mike Nijskens dagvoorzitters op het **Nationaal Kleutercongres**. Bekijk het volledige programma op kleutercongres.nl

NATIONAAL
KLEUTER
CONGRES